

УДК 821.162.1-94 (0.032) Т.А. Олізаровський

Неля ВАРФОЛОМЕЄВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСТОРИЧНА ДРАМА «РОГНЕДА» У РУКОПИСНІЙ СПАДЩИНІ ТОМАША АВГУСТА ОЛІЗАРОВСЬКОГО

У статті представлені результати дослідження історичної драми «Рогнеда» у рукописній спадщині Томаша Августа Олізаровського. Головною тезою роботи є твердження, що написання твору стало знаковою віхою у творчості поета і драматурга, особливо у світлі його «слов'янофільських» поглядів.

Ключові слова: історична драма, Київська Русь, Олізаровський, вітчизна, еміграція, театр, пограниччя.

W artykule przedstawione zostały wyniki badań nad dramatem historycznym Tomasza Augusta Olizarowskiego «Rognieda» w jego spuściznie rękopiśmiennej. Główną tezę publikacji występuje stwierdzenie, iż dramat ten ma bardzo istotne znaczenie dla całokształtu twórczości poety i dramaturga, zwłaszcza w świetle jego zainteresowań «słowianofilskich».

Słowa kluczowe: dramat historyczny, Ruś Kijowska, Olizarowski, ojczyzna, emigracja, teatr, kresy.

In the article the results of research on the historical drama «Rodnieda» by Tomasz August Olizarowski in the context of his manuscript heritage are represented. The main these of the article is the statement that this drama was a very important milestone in Olizarowski's poetic and dramatic heritage, especially under the aspect of his «slavophile» interests.

Keywords: historical drama, Kievan Rus, Olizarowski, fatherland, émigré, theatre, borderland.

Однією з найважливіших подій у творчій діяльності Томаша Августа Олізаровського було написання у 1872 році історичної драми під назвою «Рогнеда», котра стала чи не останнім серйозним драматичним твором митця. Він розпочав своє письменницьке ремесло зі змалювання земель, розташованих на «кресах» Речі Посполитої, до тих самих «межових» земель повертається думками й наприкінці творчого шляху. На думку Мар'яна Дубецького, «поет не представляє перед нами образ, котрий би ґрунтувався на пильному вивченні народної звичаєвості, але, тим не менше, повертає своє обличчя на схід, до тих околиць, куди плинуть Дніпра потоки, а лірники співають сумних дум...» [1, с. 375]. Важливу роль тут відіграли не лише власні спогади та уподобання поета, а й досить часте, на той час, його спілкування із етнографом Францішком Духінським, «котрий своє паломницьке життя розпочав у стародавньому місті, котре в зелених лісах та ярах сховане і золотими банями з-над вод дніпрових гордо споглядає на землі Сіверщини» [1, с. 375]. Перебуваючи у паризькому притулку Св. Казимира, де поет провів кільканадцять останніх років свого життя, Томаш Олізаровський часто навідував талановитого етнографа і саме там, у гостинній оселі подружжя Духінських й зародився задум створення «Рогнеди». [1, с. 376]. Один із перших дослідників творчості митця, Агатон Гіллер, теж стверджував, що То-

маш Олізаровський «був другом і палким прихильником історично-етнографічних теорій Францішка Духінського» [2, с. 33]. Саме йому поет свого часу присвятив такі поетичні рядки: «Lechijski synu z dniewnych stron! // Nasz spółtułacz po cudzym świecie. // W Zorianów ciebie widzim poczecie: // Tyś silnie w prawdy uderzył dzwon; // (...) W sławiańskich dziejów zeszedłeś głąb; // Mimo wiekowe pyły, zamierzchy, // Powinosiłeś gwiazdy na wierzchy» [3, с. 13]. «Руська» ідея була дуже палко сприйнята Томашем Олізаровським і з особливим захопленням втілена у драмі, зокрема, з огляду на те, що «її витоками були давні перекази землі, котра пригадувала поетові його дитинство і молодість, роки, коли він під впливом пісенності її люду вперше торкнувся струн своєї поетичної лютні [1, с. 375]. У притулку для ветеранів, під опікою сестер-монахинь ордену Святого Казимира, Томаш Олізаровський почав мешкати наприкінці 1864 року. У своїх спогадах про митця Северина Духінська писала, що «монастирська келія стала твердиною зламаною бурєю поета, його передсмертним пристановищем. Саме тут він мав перемріяти, пересумувати, перехворіти свої останні роки життя. (...) Забезпечений речами першої життєвої необхідності, впевнений у тому, що завтра йому не бракуватиме шматка хліба і буде дах над головою, він покійно прийняв свою самотність» [4, с. 222]. Саме в цей час подружжя Духінських і познайомилося із ним

ближче. Томаш Олізаровський часто відвідував їх, залишався у них вдома на кілька днів, любив доглядати за квітами в невеличкому саду, вечорами читав їм свої нещодавно написані вірші і навіть досить великі поеми [4, с. 222]. На думку Северини Духінської, трагедія «Рогнеда» була «короною драматичних творів Томаша Олізаровського» [4, с. 222]. У 1872 році твір надіслали на краківський конкурс, де він став причиною активної полеміки між літературними критиками і їхнього цікавого листування із автором. Дослідниця стверджує, що завдяки «Рогнеді» «історична традиція Київської Русі часів, які значно передували укладенню Унії, вперше була настільки масштабна впроваджена у польську літературу. До цього Богдан Залеський оспівував Кия, Щека і Хорива, засновників Києва. (...) Це гарні вірші, надзвичайно художні, як і все, що виходить з-під пера Богдана, але першим саме Томаш Олізаровський представив у драмі важливий переломний момент в історії наддніпрянських земель, коли останнє варяго-руське вторгнення дощенту знищило владу удільних місцевих князів і утвердило на кілька століть єдність Русі. Боротьба двох окремих елементів — слов'янського і норманського, драматична навіть сама по собі, палко захопила поета. Не менше його зворушила скорботна постать полоцької князівни Рогнеди, гірка печаль котрої увічнена у руських народних переказах, де названо її Гориславою» [4, с. 244]. Власне, репрезентантом так званого норманського елемента і є головний герой драми Володимир Великий, син київського князя Святослава, народжений від невільниці, юні роки котрого минули у Скандинавії, де він набув бойового гарту та витривалості, необхідних для підкорення слов'янських племен, що заселили верхню частину Дніпра, верхів'я річки Даугави і вздовж дніпрових хвиль простяглися аж до печенізьких кочовищ, тоді як його брат Ярополк, як спадкоємець, князував у Києві. Гордий витязь упродовж двох років, об'єднуючи численні ватаги норманів, повертається з ними на руські землі, здобуває насамперед Полоцьке князівство, а звідти переможно вирушає на Київ, підкорюючи своїй владі усю Русь. Князівна Рогнеда, котра всупереч власній волі стає дружиною Володимира, є представницею місцевого населення, близького серцю нашого автора. Слов'янська дівчина, донька полоцького князя Рохволода, за допомогою насильства змушена до шлюбу з норманським завойовником, хоча й ненавидить його, оскільки він здобув її ціною крові рідних, та по-

при все залишається вірною своїм обов'язкам законної дружини князя. Ця скорботна постать «сфокусувала у собі усі найяскравіші промені і є досконалим уособленням слов'янського типу жінок, завжди здатних опанувати себе і бути вірними моральному обов'язку, всупереч життєвим негараздам» [1, с. 376]. У переказі йдеться про те, що після невдалої спроби вбити Володимира Рогнеда разом зі своїм малолітнім сином була відправлена у заслання до міста Ізяслава. Саме там, приблизно у 1000 році, її життя і закінчилося [5, с. 636].

Поет розгортає першу сцену драми в Полоцьку, у замку старого князя Рохволода. Володимир прибуває сюди не як ворог, а як союзник; своєрідною запорукою миру має стати рука Рогнеди, доньки Рохволода. Молодий князь не зустрічався із нею до цього, але чутки про її красу не залишили його байдужим, він за будь-яку ціну хоче одружитися із нею. Рохволод звертається до Володимира із належною повагою, кажучи: «*Kniaziu kijowski, możnyś nad Olega, // I nad Igora, i nad Światosława, // Któregoś posiadł przymioty i prawa. // Ty, od białego do czarnego brzegu // Rozpiąłeś skrzydła władzy swej potężne. // Twoje bojary i drużyny mężne, // Od Nowogrodu, straszliwymi posły, // Za Dniepr, za Niemen, sławę twą rozniosły. // Z tobą Carogród woli mieć sojusze; // Kniaziowie z tobą nie śmiać zrywać miru. // Wielceś ty możny, kniaziu Władymiru*» [6]. Та все ж відмовляє Володимир, оскільки ця велична слава Володимира омита кров'ю. Почувши це, князь Володимир коротко, але грізно розповідає про свої наміри і плани на майбутнє: «*Krew dla mnie niema przyjemnych zapachów; // Miecz w garść mi wrasta, nia dla próżnych strachów; // Sławą nie gardzę, lecz pewno nie dla niej // Zasypiam później i budzę się raniej // Niż me bojary, niż drużyny moje, // Nie, nie dla sławy, tak w zimie jak w lecie, // I stół, i łożę mam na końskim grzbiecie; // I wiodę prawie bezustanne boje: // Wołałbym mirem do tego dochodzić, // Do czego muszę przez morze krwi brodzić. // Myśl mam po białym bogu, myśl jedności, // Wkoło bóg czarny trzyma serca w złości, // Miecz zatem ciągle muszę kłaść na wadze: // Mieczem przeważam, mieczem drogi gładzę, // Po których dążę do jedności Rusi, // I na Peruna! Ta jedność być musi!... // Przechwałki u mnie miejsca mieć nie mogą, // Bo idę wielką a otwartą drogą; // Co myślę mówię; a co mówię czynię; // Więc co tu rzekłem z wiatrem nie przeminie: // Rognieda będzie kijowską kniahinią, // Moją małżonką, Rusi gospodynią! // Niechże Rognieda sama wyrokuje o swoich losach*» [6], — відповідає на це Володи-

мирові Рохволод і кличе доньку. Князівна приходить разом зі своєю матір'ю. Володимир зачарований її красою, але Рогнеда з презирством дивиться на зухвалого варяга і відразу відкидає його пропозицію, кажучи: «Nie Rogniedy ręka // Rozwiąże trzewik syna niewolnicy!» [6]. Ця непохитна гордість ще більше полонить серце Володимира. Рогнеда ж відповідає: «Nie będę twoją!» [6] і виходить із кімнати. Володимир полишає полоцький замок, а матір намагається пояснити Рогнеді, що її непокора може бути не зовсім слушною (тут поет подає нам своєрідний екскурс у історію народження князя Володимира, що свідчить про авторську ґрунтовну обізнаність із історією середньовічної Русі, зокрема, князівською генеалогією). Два сини Рохволода повертаються з полювання. Брат Ярополк знову намагається переконати сестру у її неправоті, нагадуючи, що від її рішення залежить свобода та мир у їхньому князівстві, а Рогнеда знову повторює те, що за мить до цього говорила Володимирові: «Nie będę żoną niewolnicy syna!». Сини Рохволода звертаються до батька із питанням: «Co czynić ojczy?» . Полоцький князь не хоче змушувати доньку до небажаного заміжжя і наказує взятися за зброю.

У другому акті стривожена Рогнеда стоїть у кімнаті батьківського замку і оплакує свою сумну долю, потім виглядає у вікно і дивиться на Полоту, котра плине біля підніжжя замку і звертається до річки: «O, moja Połoto! // Smutne na tobie dziś słoneczne złoto, // A twoje fale śpieszą się do Dźwiny, // By z nią stąd uciec do innej krainy...». До кімнати забігає мати у розпачі: «Biją się! // goniec przybiegł z obozu. // Już bitwa się toczy, // Mało co mogły widzieć jeg oczy; // Taką kurzawą pokryło się błonie // I słyszeć tylko jak krzyczą bojary, // Jak chrzęszczą zbroje, rżą i tętną konie, // Jak nad tumanem strął latają chmary!». Несподівано стає шумно, трублять сурми Володимира, військо із криком наступає на замок. Рохволод стає на порозі кімнати і радить дочці втікати.

Перша частина трилогії закінчується на тому моменті, коли Володимир наздоганяє утікачку. Після цього розпочинається надзвичайно поетична інтермедія. Старий Лірник із мандрованим Гусярем пізно вночі зустрічаються на березі Полоти. Лірник прихилився до стін напівзруйнованого замку. Колись він приходив сюди з-над Горині, старий полоцький князь Рохволод радо слухав його думок. Ще охочіше у них вслухалася прекрасна Рогнеда, сумувала за ними, як «za rączkiem róży, jak za śpiewem

słowiczym» [6]. Лірник оповідає Гусяреві, як вона виглядала його щовесни, і змальовує сумний образ Києва, де чорні ворони та круки своїми крилами закривають сонце, а русалки з-над Дніпра тікають на Волинь. Це зловісний знак війни. Княгиня своїми сльозами страждання наклікала біду! Лірник торкається струн ліри і наспівує тремтячим голосом, а потім повертається думками до тих часів, коли кров червоним потоком стікала до Полоти. Він був тут і бачив як жорстокий варяг косив полочан, наче траву у лузі. Врешті розповідає про ті страшні події. Берег зненацька оповивається блідою імлою, і на замковому подвір'ї з'являються чотири привиди — духи вбитих полоцьких князів. Старий князь і сини у зброї, княгиня одягнена у білу сукню.

Третя частина трилогії переносить нас до Києва. У замкових хоробах сидить Рогнеда над ткацьким верстатом, біля ніг бавиться її п'ятирічний син Ізяслав. Заходить Володимир, тримаючи в руках дорогоцінну діадему, хоче прикрасити нею пишну косу своєї дружини. Рогнеда скидає її на землю і вигукує із гордістю: «Ja chcę wolności, nie drogich kamieni!» [6]. Ненависть Рогнеди ще більше розпалює кохання її чоловіка і він просить її, щоб вона припинила марно проливати сльози. У найдраматичніший момент до кімнати заходить славуцький князь Борис, заклятий ворог Володимира. Саме йому колись старий Рохволод обіцяв руку своєї доньки, це про нього Лірник з-над Горині співав думки юній князівні. Князь Борис перебуває у Києві, і дивлячись на сльози Рогнеди, виношує план кривавої помсти. Ненависть штовхає його на зраду. Він входить у змову з печенізькими племенами, котрі кочують задніпрянськими степами, з метою вирвати Рогнеду з лабет жорстокого загарбника, заплямованих кров'ю її батьків та братів. Він розповідає Рогнеді про таємний задум. Княгиня з обуренням повстає проти зради, відмовляючись від свободи, оплаченої ціною крові нових жертв. Поет підносить героїню на надзвичайно високий моральний п'єдестал; ані найменший недолік не затьмарює її образ. Навіть якщо десь у потаємних куточках і дзвеніло відлуння думок, котрі Лірник з-над Горині співав їй про славуцького князя, ніколи дружина Володимира не забувала про власну честь та гідність. Володимир озброюється, скликає військо і готується напасти на печенігів. Він викриває змову славуцького князя і точить меч на зрадливого підданого. Рогнеда, почувши про це від циганки, попереджає про не-

безпеку князя Бориса, пославши до нього вірну служницю Віславу. Їй таки вдається застерегти славутського князя і він залишається у безпеці [4, с. 251]. У цей момент до кімнати заходить князь Володимир із боярами. Через інші двері заходить Лірник і покійно стає на порозі. Розлучений князь підходить до Рогнеди і звинувачує її у зраді, оскільки знає, що вона попередила князя Бориса. Володимир погрожує Рогнеді смертю, звертається до бояр, і ті підтверджують вирок. Однак намір князя тут-таки стратити дружину порушує Лірник. Постає Лірника, котрий врятував його із глибин Полоти, зворушує Володимира, і гнів князя трохи вщухає. Рогнеда зрештою уникає несправедливої розправи, натомість страчують зрадника Бориса.

Таким є основний зміст історичної драми «Рогнеда» Томаша Олізаровського. Автор спочатку називав свою драму трилогією, руською трагедією, але остаточно «Рогнеда» залишилася «історичною драмою в двох частинах із інтермедією» [7, с. 79]. Перша частина твору складається із 14 сцен і розгортається в полоцькому замку князя Рохволода, друга частина (12 сцен) відбувається при дворі Володимира Великого. Дві частини, події в котрих відбуваються з різницею у кілька років, автор розмежував інтермедією під назвою «Лірник». У розмові мандрівного Лірника із Гусярем представлено події, котрі відбувалися у кількарічному часовому проміжку між двома частинами трагедії, тому вона є своєрідною об'єднуючою темпоральною деталлю, у перерваному на кілька років художньому континуумі драми. Цей оригінальний і досить незвичний спосіб об'єднання подій за допомогою діалогу, один із учасників котрого був сам безпосередньо і дійовою особою в драмі (Лірник врятував із Полоти тонучих Рогнеду і Володимира, котрий кинувся в річку, щоб врятувати її), не всім критикам припав до смаку. Крім того, багато із них вважало, що просто неприпустимо, щоб у фінальній сцені головна героїня таки здобула омріяну свободу, адже у переказі йдеться, що Володимир звільнив Рогнеду і разом із їхнім сином Ізяславом відправив до Полоцька, віддаючи їй у власність полоцьке князівство Рохволода. На думку суддів, таким чином, автор ламав усталену традиційну конструкцію класичної трагедії. Конкурсний комітет, схилиючи голову перед могутністю князя Володимира, прагнув також і серце Рогнеди сповнити такими ж почуттями. Северина Духінська у спогадах про Томаша Олізаровського цитує лист одного із п'ятнадцяти членів коміте-

ту, адресований Еустафію Янушкевичу із проханням бути посередником у перемовинах між автором драми та конкурсним комітетом щодо цього питання. Ось невеличкий абзац із цього листа: «Для того, щоб драма справила на глядачів сильне враження, вона повинна закінчитися трагічно. Рогнеда, врешті скорившись Володимиру, під впливом його сили та могутності почала б ставати прихильнішою до нього і тоді, будучи гордою і боячись до решти віддати своє серце князеві, через внутрішню боротьбу, могла б вчинити самогубство. Саме такий фінал, на думку конкурсного комітету, був би гідним настільки величній темі. (...) Якби автор погодився внести ці і подібні правки, додає член конкурсного комітету, то в сценічному плані трагедія виглядала б значно вирашніше, і «Рогнеді» присудили б перше місце у цьому конкурсі» [4, с. 254]. Лише один із суддів, відомий театральний критик Кароль Вітте, повністю поділяв початковий авторський задум щодо завершення драми. Він написав Томашеві Олізаровському листа із палкою підтримкою, вважаючи, що «потрібно прибирати трупи зі сцени, де їх і так вже назбиралося надто багато» [4, с. 254]. Та все ж його голос не переважив у суддівському голосуванні. Із цієї причини Томаш Олізаровський був змушений переробити початкову версію твору і вніс правки у драму. Зі спогадів сучасників відомо, що він вчинив це дуже неохоче і про це згодом таки вельми шкодував, оскільки фінальні слова княгині Рогнеди про волю мали для автора значно сильнішу художню промовистість, саме завдяки своєму ідейному сенсу, аніж турбота про дотримання усіх традиційних канонів класичної трагедії, котрі вимагали трагічного закінчення твору. Повага до історичної традиції не дозволила йому сповнити серце Рогнеди почуттями, які зробили б її «більше схожою на іспанську Химену, аніж на скорботну Гориславу» [7, с. 79], котру настільки вподобав руський люд, що увічнив у своїх переказах. Та, котра не роззула Володимира, до кінця залишилася вірною своїй честі й ненависті, але серце її розірвалося від болю; драма, з огляду на забганку конкурсних суддів закінчилася трагічно. Поет був удостоєний другої премії. Голова конкурсної комісії у листі до митця привітав його зі створенням настільки «першокласної» драми, розхвалюючи усі її переваги [4, с. 255]. Саркастична жилка прокинулася тоді в поетові і він написав чотиривірш у відповідь на цього листа: «Pierwszorządne piękności, a nagroda druga, // Zapytaj, a odpowiedź nastąpi

nie długa. // Pierwszorzędných piękności racja odpowie: // Nagrodami pierwszymi nie wieńczę w Krakowie» [4, с. 255]. «Рогнеда» була трагедією поневолення, страждань і порятунку, саме тому згідно із задумом автора повинна була закінчуватися на оптимістичній ноті. Звичайно, у творі можна прослідкувати чимало невідповідностей, особливо у логічному відтворенні певних психологічних рис у характерах дійових осіб. Однак це дозволяє поглянути на драму і в інтегральному ключі, адже досить часто шляхетність і велич ідеї впливає на докорінне переосмислення людиною її думок та вчинків у повсякденному житті.

7 лютого 1874 року відбулася прем'єра «Рогнеди» на сцені краківського театру. Численні відгуки, що з'явилися в тогочасних часописах, висловлюють досить розмаїті думки щодо художньої цінності драми та її сценічної реалізації [7, с. 80]. Кореспондент «Пшегльонду Тигодньового» («Przeglądu Tygodniowego»), підкреслюючи театральні недоліки «Рогнеди», визнає, що вона «безперечно, має неабияку літературну цінність: віршовані рядки, сповнені краси слова, особливо в діалозі двох лірників» [7, с. 81]. Омікрон у «Газете Народowej» («Gazecie Narodowej») так відгукується про «Рогнеду»: «Ця велична споруда, хоча й зведена без чіткого дотримання усіх архітектурних правил, майже немає вад у своєму орнаментному оформленні, за винятком, мабуть, надто часто повторюваних у першій частині Рогнедою тверджень щодо того, що вона не стане дружиною сина невільниці. (...) Сам твір, навіть враховуючи усі недоопрацювання, дуже оригінальний (...), а поетичне втілення є класично чистим і довершеним» [8, с. 1]. Автор досить об'ємної анонімної рецензії, опублікованої в часопису «Край», провів ретельний аналіз драми, звертаючи увагу як на авторське новаторство, так і на недоліки, особливо в конструюванні характерів дійових осіб. «Рогнеда» — це щось надзвичайно оригінальне, щось нове, те, про що ми поки не маємо жодного уявлення. І саме це автор намагався, очевидно, донести глядачеві, саме тому він надав драмі навіть особливу зовнішню форму, яку раніше не практикували і не втілювали на сцені. Але ми можемо навести приклад непослідовності у формуванні характерів дійових осіб: «Володимир спочатку постає перед нами як шляхетна людина, потім як суворий тиран, потім геть м'який і вразливий, безпідставно зворушений словами Лірника, аби через десять рядків знову стати мстивим

ворогом Рогнеди» [9, с. 7]. Поведінка головної героїні теж рясніє певними невідповідностями, особливо у ставленні до Володимира. Попри те, у рецензента немає жодних претензій щодо безумовно «мелодійного та шліфованого вірша драми» [9, с. 7]. За його словами, чи не найбільшу похвалу заслуговують краківські актори, які грали «Рогнеду». Також, наприкінці, особливо відзначається «старанність» дирекції театру, котра забезпечила виставу новими костюмами та декораціями, а також чудовими акторами [9, с. 7]. Це був знак справжнього вшанування і надзвичайно дружній жест для «Рогнеди». Досить велику рецензію присвятив «Рогнеді» анонімний дописувач краківського «Часу» («Czasu») [10, с. 7]. Він зазначає, що «Рогнеда вже давно викликала неабияке зацікавлення у краківському товаристві, що засвідчила на прем'єрі вщерть заповнена зала, незважаючи на карнавальний період. Основним закидом щодо драми стала незвичність її форми, котра полягала в поділі на дві частини, розділені «Інтермедією». Водночас він наголошує, «що не кожен зумів би настільки віртуозно, наче із мрамору, вирізьбити головну героїню драми». Отож, якщо б Томаш Олізаровський був менш «оригінальним у своїй оригінальній драмі», то, безсумнівно, посів би саме перше місце у конкурсі [10; 7, с. 82]. Критик намагається також виправдати і досить суперечливу поведінку Володимира, пояснюючи, що «диким характерам (...) притаманні певні неочікувані, миттєві пориви великодушності» [10, с. 7].

На думку професора Тадеуша Сіверта, основними причинами не надто теплого прийому «Рогнеди» на сцені й зняття її з театральної афіші після прем'єри були такі: передусім не подобалося «новаторство» Томаша Олізаровського у композиції драми, яке суттєво відрізнялося від традиційних правил класичної драми і викликало осуд у критиків драми; у той час на «козьмянівську» сцену уже були впроваджені великі драми Юліуша Словацького, із котрими Томашу Олізаровському було, звичайно, дуже важко конкурувати [7, с. 84]; з'явилися французькі комедії, (...) що були новим типом реалістичної міщанської драми, а поряд із ними і польські міщанські комедії, серед такого репертуару і нових смаків глядачам «найменше подобалася» «Рогнеда» Томаша Олізаровського [11, с. 3]. Значно загострилося критичне ставлення до краківського театру, котрий переоцінював свої мистецькі досягнення порівняно з варшавським театром. Крім того, прем'єра «Рогнеди», незважаючи на

схвальні відгуки про гру акторів, була ослабленою через хворобу Антоніни Гофманн, котра, перебуваючи під наглядом лікаря, отримала дозвіл лише на разовий виступ. Захворів також і актор, котрий мав грати роль Бориса, його в останній момент замінив інший актор [7, с. 84]. Прем'єра, приурочена до бенефісу Фелікса Бенди, мала святковий характер і зійшла зі сцени не через провал, а через нещасливий збіг обставин. Мар'ян Дубецький теж стверджує, що «цьому було багато причин, які взагалі не мали відношення до справжньої художньої цінності драми» [1, с. 376]. Та все ж створення образу не-

скореної і волелюбної Рогнеди було для Томаша Олізаровського на схилі років, перебуваючи на чужині, у довічному вигнанні, зовсім не випадковим вчинком, значно вагомішим, ніж може видаватися на перший погляд. На думку Марти Рушиньської, «повернення до слов'янських витоків, міфічної вітчизни, окрім буквального значення (переклади, стилізації, оригінальна творчість) мало для митців також і символічний вимір: воно було спробою налагодити діалог між сучасністю та минулим. Слов'янська ідея могла стати для польської свідомості ліками від національної поразки» [12, с. 92].

ЛІТЕРАТУРА

1. Dubiecki M. Tomasz Olizarowski / M. Dubiecki // *Przegląd Powszechny*. — 1893. — S. 366–379.
2. Giller A. Tomasz Olizarowski. Wspomnienie / A. Giller. — Lwów, 1879. — S. 1–45.
3. Olizarowski T. Pieśń do Franciszka Duchyńskiego (przy oddaniu mu zegarka) / T. Olizarowski // *Twory Dydyma Olifira*. — S. 13–16.
4. Duchyńska S. Tomasz August Olizarowski / S. Duchyńska // *Biblioteka Warszawska*. — 1879. — T. 4. — S. 1–35; 222–259.
5. Rognieda // *Encyklopedia Powszechna Orgelbranda*. — Warszawa, 1866. — T. 12. — S. 640.
6. Olizarowski T. «Rognieda» // *Рукописний відділ Польської бібліотеки в Парижі*. — ВРР № 102. — Акс. 95/1.
7. Wybór pism T. A. Olizarowskiego. Wstęp T. Sivert. *Zbiory specjalne Instytutu Sztuki PAN. Sygnatura 1753/II (kartka 1–105)*.
8. Omikron. *Kronika Krakowska // Gazeta Narodowa*. — 1874. — № 34.
9. *Teatr (bez autora) // Kraj*. — 1874. — № 32.
10. *Przegląd Dramatyczny (bez autora) // Czas*. — Kraków, 1874. — № 32.
11. Z. P. *Dział literacko-artystyczny / Z. P. // Dziennik Polski*. — 1874. — № 39. — S. 3.
12. Ruszyńska M. *Ziewonia. Romantyczna grupa literacka*. — Zielona Góra, 2002. — S. 233.